

**SZABÓ BÉLA, SZÉLES-KOVÁCS GYULA, MÜLLER ANETTA,
SERES JÁNOS**

*Eszterházy Károly Főiskola, Testnevelési és Sporttudományi Intézet, Eger
College of Eszterházy Károly, PE and Sport Science Institute, Eger*

**A TESTNEVELÉS TANTÁRGY KOMPETENCIA ALAPÚ
TANÍTÁSÁNAK TERVEZÉSE A TANÍTÁSI EGYSÉGEK ÉS A
TANÓRÁK ALAPJÁN**

**PLANNING OF COMPETENCE BASED EDUCATION OF
PHYSICAL EDUCATION SUBJECT BASED ON TEACHING
UNITS AND LESSONS**

Összefoglaló

A hazai felsőoktatás átszervezésének, modernizálásának egyik kihívása – a kompetenciaalapú tanárképzés és tanítás kifejlesztése.

Tanulmányunkban bemutattuk, hogy a testnevelés tanítás pedagógiai folyamatában milyen elvárásai lehetnek a kompetenciák fejlesztésének. Hogyan tervezhetők bekapcsolódásuk, társításuk az egyes tanórák, a tanítási egységek képzési feladatát kiegészítve, a személyiségformálás teljesebbé tételéhez.

Szeretnénk felhívni a figyelmet egy olyan oktatási munkatervre, tanmenetre, melyben kiemelt szerepet szánunk a tanítási egységnek. Biztosítva a tantervi anyag teljes anyagának oktatását, a kompetencialapú tanítás és a programok tervezését.

Kulcsszavak: *kompetencia, tanítási egység, tanmenet.*

Abstract

A challenge of reorganisation, modernisation of Hungarian higher education is the development of competence based teacher training and education.

In our study we show what kind of expectations can occur towards competence development in the pedagogical process of physical education, how they can be planned, involved, combined supporting educational material of certain lessons, teaching units enhancing personal development.

We would like to call the attention to an educational schedule where special emphasis is given to the educational unit assuring fulfillment of the whole material of the syllabus, planning programmes and competence-based education.

Keywords: *competence, teaching unit, educational schedule.*

Bevezetés

Történelmi tapasztalat, hogy az oktatás ügyének előbbre vitelében számolni kell az iskolai oktatást érintő és azt közvetlenül is befolyásoló tényezőkkel, gazdasági, társadalmi jelenségekkel is.

A jelenben a közoktatás és a felsőoktatás tartalmi, szerkezeti, szervezeti átalakításának időszakát éljük, amely újabb és újabb kihívásokat jelöl tanárnak és tanulóknak egyaránt. A kor egyik kihívása – a kompetencia alapú tanárképzés és tanítás kifejlesztése.

Az iskolai testnevelés és sport kompetencia alapú tanítása

A kezdeményezés időszakában az oktatási tartalmak állandó bővülése, az oktatás módszeres eljárásainak változása tapasztalható. A hagyományos oktatás centralizált tanterveit felváltják a decentralizáltak. Az oktatási folyamatot a tanulás tanítása jellemzi.

Oktatási rendelet szabályozza, hogy a diplomás tanár szakmai felkészültsége birtokában hivatalának gyakorlására, alapfeladatainak ellátására milyen kompetenciákkal, felkészültséggel rendelkezzen:

1. A tanulói személyiség fejlesztése.
2. A tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése.
3. A pedagógiai folyamat tervezése.
4. A tanulók műveltségének, készségeinek és képességeinek fejlesztése a tudás felhasználásával.
5. Az egész életen át tartó tanulást megalapozó kompetenciák fejlesztése.
6. A tanulási folyamat szervezése és irányítása.
7. A pedagógiai értékelés változatos eszközeinek alkalmazása.
8. Szakmai együttműködés és kommunikáció.
9. Önművelés, elkötelezettség a szakmai fejlődésre.

A kompetenciák megismerése, tudatosítása, elsajátítása, az alkalmazására való felkészítés feltételezi a testnevelés tantárgy tanítása módszerének újabb átgondolását. Feladat – megtalálni az oktatási tartalmak és a kompetenciák együttes megjelenítésének, kapcsolódásának lehetőségeit.

Felkészítés az oktatási tartalmak tanítására

A Testnevelés tanítás módszertana tantárgy keretén belül az *előadásokon* történik az elméleti ismeretek feldolgozása – két szemeszter óráin. Feladat: a testnevelés tanítás pedagógiai folyamatának megismerése. A *szemináriumi* foglalkozásokon a módszertani ismeretek alkalmazásával gyakorolják a tanítást.

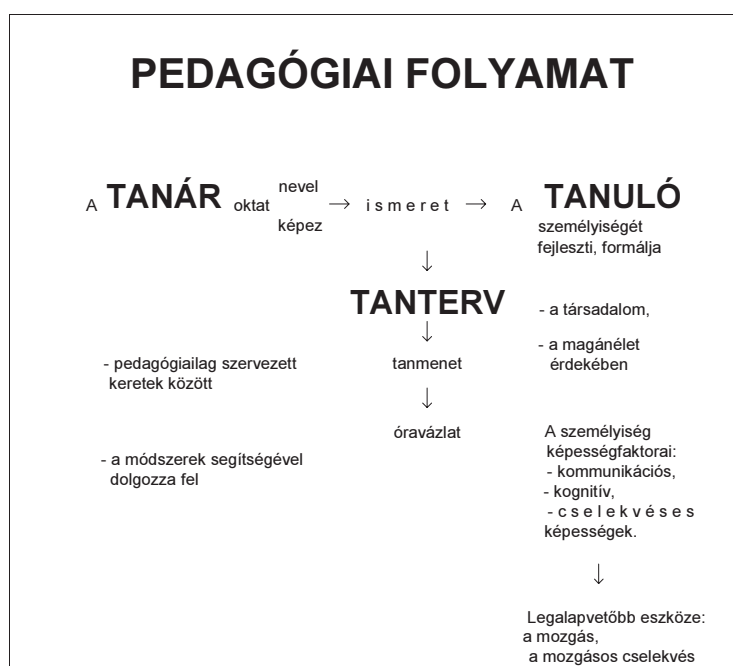
Szeretnénk bemutatni, hogyan tervezhető az egyes kompetenciák kapcsolódása a tantervi anyaghoz. Mindezek hogyan jeleníthetők meg:

- a testnevelés tanítás pedagógiai folyamatában,
- a munkatervekben: a helyi tantervben, tanmenetben, az óravázlatban.

I. A testnevelés tanítás pedagógiai folyamata

Minden élő szervezet, így az ember létének, fennmaradásának lényege a környezetéhez való alkalmazkodásában rejlik. Az alkalmazkodáshoz elmaradhatatlan az *ismeretek* birtoklása, annak hasznosítása. Az ember személyiségének formálásában létkérdést jelent, hogy milyen hasznosítható ismereteket tudunk átadni.

A tanár és a tanuló bipoláris kapcsolatában az *oktatás legalapvetőbb feladata a személyiségfejlesztés*, felkészítés a társadalmi elvárásokkal szembeni megfelelésre, az egyéni boldogulás megalapozására. A testnevelés és sport foglalkozások esetében az ismeretet a mozgás, a mozgásos cselekvés képezi, melyet a *pedagógiai szervezeti keretek* között, a *módszerek* segítségével dolgozzák fel. Az ismereteket a *tanterv* összegzi, amelyet az oktató az egyéni munkatervében (*helyi tanterv, tanmenet*) rendez el, a tanórák *óravázlatainak* elkészítése érdekében (1. ábra/Figure 1).

1. ábra / Figure 1: A pedagógiai folyamat / Pedagogical process

A mozgásképeség, a mozgáskészség fejlesztés kölcsönhatása

Minden ember genetikailag örökölt egyéni adottságokkal, *képességekkel* rendelkezik. A mozgás végrehajtásában is. A mozgás teljesítménye módosítható az új mozgáskészségek kialakítása által. A képesség meghatározó az új készségek kialakításának gyorsaságában, minőségében és mennyiségében. A testnevelés és sportfoglalkozások célja – a minél több mozgáscselekvés készség szintjére való fejlesztése, teljesítményképes tudás kialakítása.

A *testnevelés tanítása* – törekvés arra, hogy a tudati funkciókat az automatizáció segítségével kikapcsoljuk. Azért, hogy a tanult mozgás (*készség*) hasznosítható legyen más cselekvés, feladat végrehajtására is (pl. labdavezetés, a labda eredményes továbbítása).

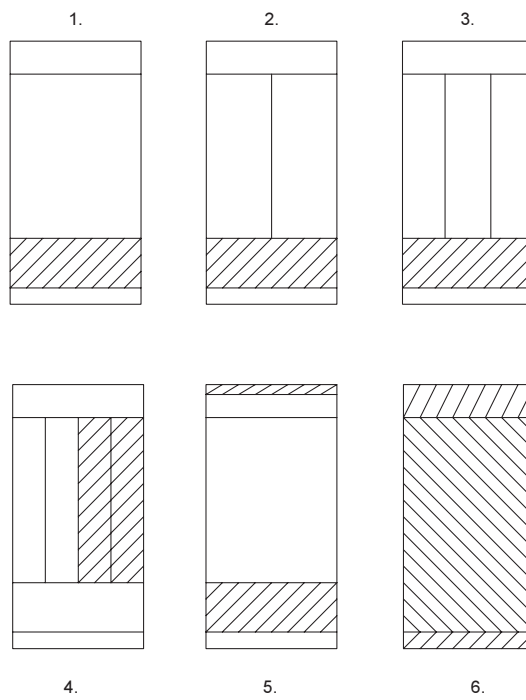
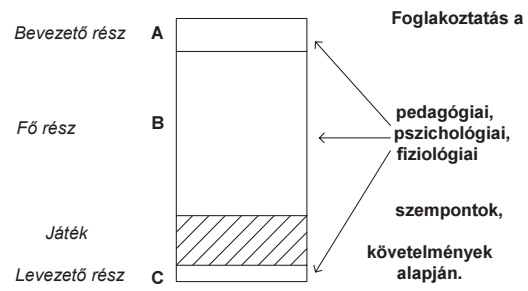
Az oktatási folyamat közben alapvető személyi tulajdonságok, *alapvető kompetenciák* fejlesztésére, kialakítására van lehetőség (viselkedés, együttműködés, türelem, társakhoz való viszony, önállóság stb.).

A tanóra

Az oktatási folyamat pedagógiailag szervezett kerete a tanóra.

A tanóra szerkezete (**2. ábra/Figure 2**) három, egymásra épülő részre tagolódik. Tartalmilag az emberi szervezet terhelésére való előkészítést, a fokozott terhelést, a szervezet lecsillapítását, nyugvását szolgálja.

**Az óra szerkezete
osztály- és csapat foglalkoztatási forma
alkalmazásával**

2. ábra/Figure 2: A tanóra szerkezete / Lesson structure

A tanóra tartalmi elvárásai

A tanóra bevezető-, fő- és levezető részében a szervezést, az oktatási tartalmat, a módszerek alkalmazását, a tanulók munkájának értékelését a *pedagógiai*-, *a pszichológiai és a fiziológiai* szempontok, követelmények, elvárások alapján kell megtervezni és levezetni.

Az *óravázlat* tervezésében lehetőség van az *alapvető kompetenciák* érvényesítésére, megismerésére, alkalmazására, értékelésére, gyakorlására.

Betervezhetőek azok a *speciális kompetenciák* is, amelyek az adott óra anyagából következnek vagy szorosan hozzá tartozó tulajdonságok. Például a figyelem koncentrációja, emlékezet, az akaraterő, kötelezettség, a kitartás, fájdalomtűrés, alkalmazkodás a környezethez.

A játék, a játékos foglalkozás a tanórán

A tanóra főrészének elmaradhatatlan része a játék. Tervezhető a bevezető-, a levezető részben is, illetve az egész óra foglalkoztatási anyagaként is (*Sraffolt jelzés!*).

Az osztály – és a csapat foglalkoztatási formák alkalmazása a változatosságra, hangulatváltásra, az érdeklődés felkeltésére, közösségben rejlő pedagógiai lehetőségek kihasználására, a *kooperatív foglalkozás* szervezésére ad lehetőséget.

A kooperatív technikák alkalmazása a játékban

A testnevelési órák méltatlanul maradtak ki a kooperatív technikák széleskörű alkalmazásából. A testnevelés tantárgypedagógia számára is hasznos eljárásnak bizonyult (*Kovács, 2004*).

Előnye a testnevelési órán:

- Feloldhatja az ügyes és ügyetlen tanulók közötti ellentétet.
- Olyan szemléletet, magatartásformát alakít ki a gyakorlatban, amely nemcsak vonzó a tanulók számára, hanem *egy életen át is* szükséges.

A mozgásos játékok lehetőséget nyújtanak:

- Az együttműködés megtanulására, elsajátítására, begyakorlására készség szintjén.
- Visszajelzést kapnak arról, hogy társaik milyenek ítélik meg őket.

A játékban alakul ki – a tanuláshoz nélkülözhetetlen – *figyelem és emlékezet* képessége. Felismeri az analízis és szintézis gondolkodási műveleteket.

A kooperatív játék azokra irányul, akik polarizált helyzetbe kerültek azáltal, hogy erősen kedvezőtlenül értékelték magukat.

II. A tantervi anyag és a kompetencia alapú oktatás tervezése

Kérdés:

- Melyik korosztálynál választható a kooperatív technikák alkalmazása?
- Melyik tantárgy, testgyakorlati ág kereteiben választható a *kompetencia alapú program* alkalmazása?

1. Intézményünk az általános iskolai testnevelés tantárgy és az iskolai sport oktatására való felkészítést tekinti fő feladatának. A testnevelés tanórán és tanórán kívül is az 5. osztálytól kezdődően terveztük a kompetencia alapú oktatásra való felkészítést.

2. Az *Életpálya – építési kompetenciák* fejlesztése keretében a röplabda (mini-röplabda) sportjáték oktatását vállaltuk. Ennek alapján készítjük fel hallgatóinkat a *helyi tanterv*, a *tanmenet*, az *óravázlat* tervezésére és az *egyes (konkrét) kompetenciák* érvényesülési lehetőségeinek feltárására.

A módszerek megválasztása, eredményes alkalmazása fokozza a tanár egyéniségének és szakmai tudásának, kompetenciájának kibontakozását. A tanár ismeret-feldolgozó tevékenységében eredményesebb lesz, ha munkáját a rendszeresség, a következetesség, tervszerűség jellemzi. Ennek biztosítéka a szakmailag jól elkészített éves munkaterv, a *tanmenet*.

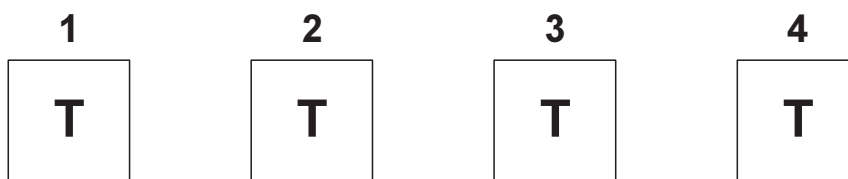
Számos, tartalmában, szerkezetében, formájában eltérő munkaterveket, tanmeneteket örökölt és alkotott a szakma. Szeretném felhívni a figyelmet egy olyan munkatervre, melyben kiemelt szerepet szánunk a *tanítási egységnek*. A tanítási egységek kapcsolata képezi a teljes munkatervet.

A tanítási egység

A tanítási egység – az oktatási anyag megtanítására, gyakorlására, ellenőrzésére biztosított tanórák együttese (2-5 óra).

Az oktatási anyag tartalma és a tanóra szerkezete alapján megkülönböztethető: a homogéntartalmú illetve összetett tanítási egység.

1. Homogén tartalmú tanítási egység (3. ábra/Figure 3)

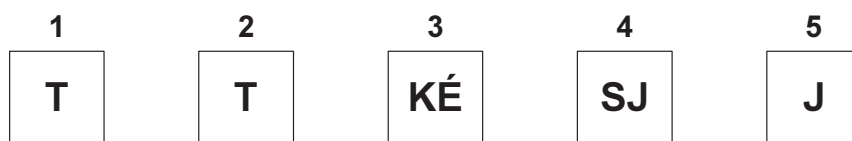
3. ábra/Figure 3: Homogén tartalmú tanítási egység / Teaching unit with homogenous content

Az 1-4 óra anyaga azonos. Képzési feladat (KF) pl.: TORNA
Így a tanítási egység – torna jellegű.
Előnye: 1-4 alkalommal foglalkozik minden tanuló a tornával.
Hátránya: kevés oktatási anyaggal foglalkozhatunk a tanévben.

2. Az összetett tanítási egység

A tanítási egységek többféle, de didaktikailag összetartozó tartalmú összetevőkből állnak.

Példánk esetében: torna, torna, képességfejlesztés, sportjáték, játék (4. ábra/Figure 4).

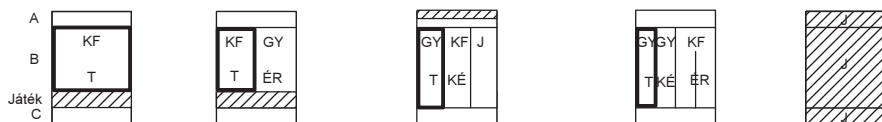
4. ábra/Figure 4: Az összetett tanítási egység „a” / Compound teaching unit ‘a’

Képzési feladat: pl.: a TORNA. A *homogén tartalmú* tanítási egységnél alkalmazott eljárás előnyeit figyelembe véve, ebben az esetben is négy alkalommal foglalkozik minden tanuló a tornával, (az első óra képzési feladatával), de csökkenő létszámú csoportokban: az osztály, az osztály fele, harmada, negyede. Előnye, hogy több idő jut a gyakorlásra, ellenőrzésre, a hiba javítására. Az óra szerkezete változásával a második órától a gyakorlati helyek száma is növekszik (GY). Lehetőség van képességfejlesztésre (KÉ), sportjátékra (SJ), és játékokra (J).

Ha a sportjáték óra anyaga: röplabda, az ilyen foglalkozásokra tervezhető a választott Életpálya-építési kompetenciák fejlesztése (ÉR).

Az óra *fő feladata* meghatározza az óra *jellegét* (pl. torna jellegű óra), a foglalkozást közvetlenül vezető tanár helyét (5. ábra/Figure 5). A többi munkahelyeket a tanár időszakosan ellenőrzi, ahol kijelölt csapatvezető, illetve feladatlap segítségével gyakorolnak, képességfejlesztő gyakorlatokat végeznek, vagy játszanak a tanulók.

A gyakorlás (GY) anyagát a választott testgyakorlati ág is képezheti, pl. torna, atlétika, labdajáték (életpálya – röplabda). Ezáltal a testgyakorlati ágakra tervezett óraszám (pl. torna 16) növelhető, mivel a csapatfoglalkoztatás egy-egy munkahelyén gyakorlási anyagként további foglalkozások tervezhetők.

5. ábra/Figure 5: Az összetett tanítási egység „b” / Compound teaching unit ‘b’

3. Feladatok a tanítási egység tervezésében

- Az új ismeretek feldolgozása, megtanulása, ellenőrzés, a tanultak alkalmazása.
- Az alapvető kompetenciák és speciális kompetenciák megjelenítésének tervezése – tanítási egységenként (I-XVIII) és azon belül az egyes tanórák alapján.
- Legyen változatos:
 - az egymást követő órák tartalma, az oktatás anyaga
 - az óra szerkezete
 - a foglalkoztatási forma
 - a tanult ismeretek gyakorlása

Az éves munkaterv – a tanmenet készítésének munkafeladatai

I. Az anyag kiválasztása.

II. Az anyag felbontása.

III. Az anyag elrendezése.

I. Az anyag kiválasztása (helyi tanterv)

Feladatok

- Testgyakorlati ágak kiválasztása:
az iskola oktatási, képzési programjához, a testnevelés tanítás személyi, dologi feltételéhez (fedett tér, szabadtéri foglalkozási hely, úszómedence, egyéb gyakorlási lehetőségek) alkalmazkodóan, a központilag javasolt kerettanterv, tanterv alapján.
- A kompetencia alapú képzési forma kiválasztása. Az Életpálya-építési kompetenciák fejlesztésére alkalmas testgyakorlati ág kiválasztása (pl. röplabda).
- A testnevelési óraszámok felosztása.
- Az óraszámok felosztása az évszakoknak megfelelően.
- Az évszakoknak megfelelő testgyakorlati ágak csoportosítása.
- Új módszertani elemek bekapcsolása: kooperatív tanulás a testnevelési órákban.

I./1. A testnevelés óraszámok felosztása testgyakorlati ágak szerint (6. ábra/Figure 6).

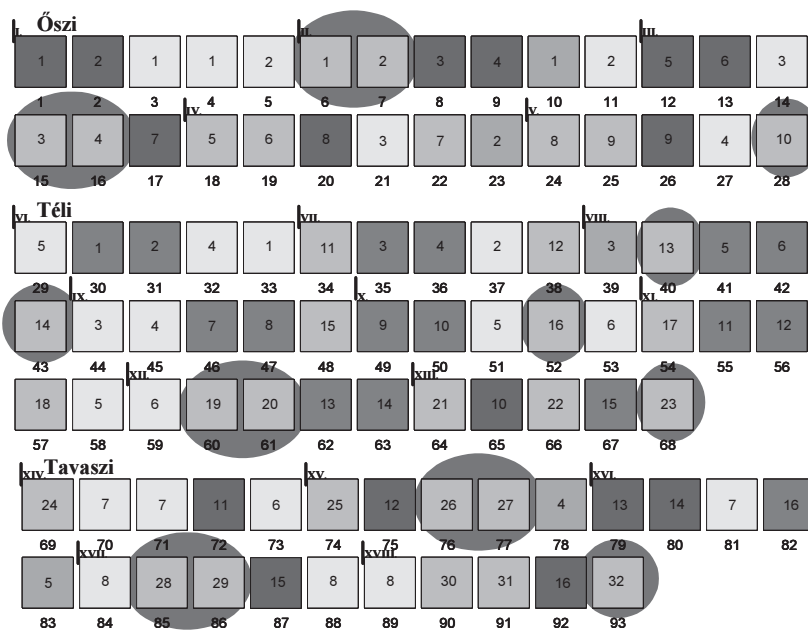
Óraszám: 93

Testgyakorlati ágak és óraszámok

képességfejlesztés	8	□	szabadidő sport	5	■
atlétika	16	■	önvédelmi sport (fiúk)	8	□
torna	16	■	aerobik (lányok)	8	□
sportjáték	2x16	■	játék	8	□
kézilabda	16		úszás		
kosárlabda	16				
labdarúgás	16				
röplabda	16				

6. ábra / Figure 6: Óraszámok testgyakorlati ágak szerint / Lesson numbers according to sports branches

I./2. A testnevelés óraszámának elrendezése, csoportosítása tanítási egység szerint (I-XVIII) (7. ábra/Figure 7).

7. ábra / Figure 7: Óraszámok csoportosítása tanítási egységek szerint / Grouping of lesson numbers by teaching units

Életpálya-kompetenciák fejlesztése röplabda órákon (16 óra)

- Őszi: 6, 7, 15, 16, 28
- Téli: 40, 43, 52, 60, 61, 68
- Tavaszi: 76, 77, 85, 86, 93 (7. ábra).

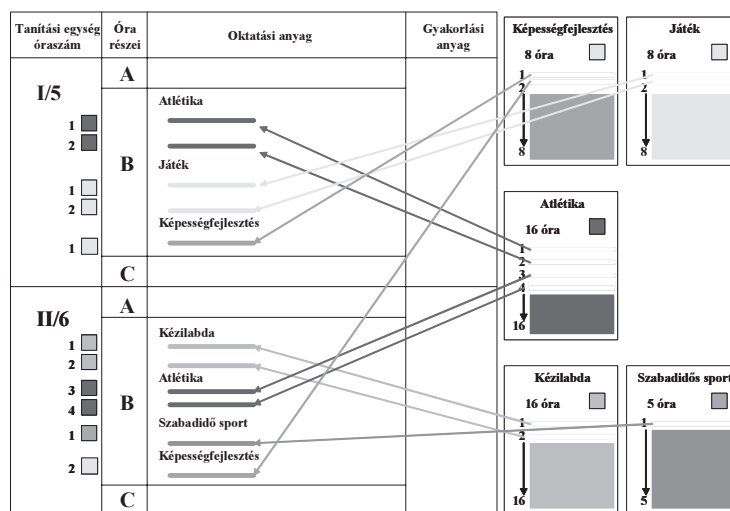
II. Az anyag felbontása óraszám, illetve az ismeretanyag és követelmény (az egyes órák képzési feladatai) alapján

1. Testgyakorlati áganként, oktatási anyagában és követelményében felbontott tantervi anyag
2. Az alapvető kompetenciák felbontása, kapcsolódása a tanítási egységek (I-XVIII) jellegéhez, témájához.

III. Az anyag elrendezése

A tananyag elrendezésének lépései

1. A tanmenetforma (táblázatos, hasábos, oszlopos) kiválasztása. Példánk alapján a táblázatos tanmenet elkészítését ismertetjük.
2. Az óra fő rész (B) oktatási anyagának csoportosítása a tanítási egységekben tervezett testgyakorlati ágak óraszámai alapján. Pl. I/5. tanítási egység: atlétika 1 és 2 óra, játék 1 és 2 óra, képességfejlesztés 1 óra (8. ábra/Figure 8).
3. A csoportosított, felosztott alapvető kompetenciák elrendezése tanítási egységek szerint (I-XVIII).

8. ábra/Figure 8: A tananyag elrendezésének lépései / Steps of arranging teaching material

Az órarészek anyagának kiválasztása (9. ábra/Figure 9).

Az óra fő részének (B) anyaga határozza meg:

- a bevezető rész (A)
- a játék (B)
- a levezető rész (C)
- a gyakorlás (A, B, C) anyagát.

AZ ÓRA RÉSZEK ANYAGÁNAK KIVÁLASZTÁSA

Az óra fő részének (B) anyaga határozza meg:

- a bevezető rész (A),
- a játék (B),
- a levezető rész (C),
- a gyakorlás (A, B, C) anyagát.

Tanítási egység óraszám	Óra részei	Oktatási anyag	Gyakorlási anyag	Kompetenciák : tudás attitűd képességek
I/5	A			
	B	Atlétika Játék Képességfejlesztés 		
	C			

9. ábra/Figure 9: Az óra részek anyagának kiválasztása / Selection of material for different parts of lesson

A tantervi anyag felbontásával, elrendezésével minden egyes tanóra fő részének *képzési feladatát* jelöltük meg. A tanóra fő részének anyaga határozza meg a bevezető rész, a befejező rész anyagát, a kapcsolódó játékot, valamint az ismétlés, a gyakorlás anyagát is. Ide tervezhetők *a tanórához közvetlenül kapcsolódó kompetenciák kijelölése*.

A jól tervezett tanítási egységekből összeállított éves oktatási program *útmu-
tató* a tanár munkájában.

Előnyei:

- Rövid áttekintést igényel.
- Felhívja a figyelmet a tanterv által előírt valamennyi testgyakorlati ág teljes anyagának oktatására.
- Az óra vezetésében *változatosságot* eredményez az oktatás tartalma, a testgyakorlati ágak sorrendje, az óra szerkezete, az alkalmazott foglalkoztatási formák, a gyakorlási anyag.

- A csapatfoglalkoztatási forma *lehetőséget biztosít*: az intenzívebb gyakorlására, a fokozottabb ellenőrzésre, segítségadásra; pontosabb, reálisabb értékelésre; a tanulók adottsága, érdeklődése szerinti differenciált foglalkoztatásra; rendszeres képességfejlesztésre; gyógytestnevelési foglalkoztatásra; kedvelt és új testgyakorlati módok megismertetésére és gyakorlására; rendszeres szakági foglalkoztatásra
- Biztosítja a kompetencia-alapú tanítás és programok tervezését.

Összegzés

Tanulmányunkban bemutattuk, hogy a testnevelés tanítás pedagógiai folyamatában milyen elvárások lehetnek a kompetenciák fejlesztésével kapcsolatban, és hogyan tervezhetők bekapcsolásuk az egyes tanórák képzési feladataiba, kiegészítve a személyiségformálás teljesebbé tételével.

A kompetencialapú tanítás és tanulás kiszélesítésében jelentkező néhány feladatra hívnánk fel a figyelmet:

- További kutatásra van szükség az eljárás hatékonyságának bizonyítására.
- Olyan tanterv, módszer kidolgozása, amely alapján a főiskolai hallgatók hozzáállásában tükröződik a kompetenciák elsajátítása.
- Értékelési rendszer kidolgozása a változatos értékelésre.
- A tanárképzés elméleti ismereteinek koncentrációja, csökkentése (MIT). A gyakorlati ismeretek elsajátítása, a tanítási módszerek gyakorlati alkalmazása érdekében (HOGYAN) növelni az óraszámot.
- Az általános iskolai testnevelési tanterv anyagának megismerése, elsajátítása és a gyakorlati alkalmazásra való felkészítés külön tantárgy (Iskolai testnevelés) keretein belül eredményesebb lehet.

Irodalom

- Estefánné Varga Magdolna (2007): Kompetencia alapú tanítási-tanulási programok a tanárképzésben (Kézirat).
- Hanák Zsuzsa (2007): A projektben adaptálásra kerülő programok bemutatása. (Kézirat).15_2006_OMrendelet_mod07.doc
- Kovács Katalin (2004.): A kooperatív testnevelési játékok hatása serdülőkorú leányok személyiség jellemzőire és az iskolai közösségek alakulására. PhD. értekezés.
- Szabó Béla – Széles-Kovács Gyula (2006.): A tanítási egység tervezésének jelentősége a testnevelési óra hatékonysága fokozásában. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, XXXIII. 190–198.